

## KONTENT TAHLIL USULINING MAZMUNI VA QO'LLASH TEXNOLOGIYALARI

Abdumalikova Sevara

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston

Milliy universiteti Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17215563>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada amaliy siyosatshunoslik qo'llaniladigan, siyosiy tahlil usullaridan biri kontent tahlil usuli mazmuni, tarixi, qo'llanilishi tog'risida so'z boradi.

**Kalit so'zlar:** kontent tahlil, siyosiy tahlil, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, amaliy tadqiqot, nazariy pozitsiya, sotsiologlar anketaviy tadqiqotlar.

## СОДЕРЖАНИЕ И ТЕХНОЛОГИИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА СОДЕРЖИМОГО АНАЛИЗА

**Аннотация.** В данной статье рассказывается о содержании, истории и применении контент-анализа — одного из методов политического анализа, используемого в прикладной политологии.

**Ключевые слова:** контент-анализ, политический анализ, Конституция Республики Узбекистан, практическое исследование, теоретическая позиция, анкетное исследование социологов.

## CONTENT AND APPLICATION TECHNOLOGIES OF THE CONTENT ANALYSIS METHOD

**Abstract.** This article talks about the content, history, and application of content analysis, one of the political analysis methods used in applied political science.

**Key words:** content analysis, political analysis, Constitution of the Republic of Uzbekistan, practical research, theoretical position, sociologists questionnaire research.

Siyosat bo'yicha matnli ma'lumotlarni tahlil qilishning zamonaviy, amaliy usullari kashf etilishi barcha uchun birdek qulayliklar tug'diradi. Shu munosabat bilan, nisbatan sodda, ammo yuqori aniqlikdagi texnika sifatida kontent tahlil tushunchasi dolzarblik kasb eta boshladi.

Siyosiy tahlil usullaridan biri bo'lgan kontent tahlil amaliy rivojlanishning turli davrlarida ishlab chiqilgan va sinovdan o'tgan, unga bo'lgan ilmiy qiziqishning yuksalishi va pasayishini bir necha bor boshdan kechirgan, muayyan loyihalarda o'zgartirilgan, ammo siyosiy vaziyat va jarayonlar sohasida amaliy tahlilning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Kontent tahlil tushunchasiga to'xtalishdan avval kontent va tahlil tushunchalari ma'nolarini tushunib olish lozim. Kontent — o'z-o'zini ifoda etish, tarqatish, marketing yoki nashr etish uchun „nutq, yozuv yoki turli xil san'at turlari kabi biron bir vosita orqali ifodalanishi kerak bo'lgan axborot vositasi. Siyosiy tahlil - bu muayyan siyosiy voqealar va siyosiy vaziyatni o'rganish,

uning mumkin bo'lgan rivojlanishi to'g'risida taxminlarni yaratish va malakali siyosiy qarorlar qabul qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan turli usullar majmuidir.<sup>1</sup> Tahlil esa, biror narsa, ma'lumot va shu kabilarni ma'lum nuqtai nazardan o'rganish, baholashdir. Ushbu texnikaning mohiyati matn mazmunining ma'lum birliklarini aniqlash, olingan ma'lumotlarning miqdorini aniqlash va siyosiy ishtirokchilarning harakatlarini baholash va bashorat qilish uchun

<sup>1</sup> Зеленков, М. Ю. Политология (базовый курс) / М. Ю. Зелен-ков. – М. : Юридический институт МИИТа, 2010. – Стр. 256-257.

natijalarni talqin qilishdir. Texnika XX asrning 30-yillari oxirida ilmiy muomalaga kiritilgan. AQShda uzoq vaqtdan beri asosan reklama va targ'ibot ommaviy axborot vositalari nashrlarining mazmunini o'rganishda qo'llanilgan. Siyosiy tadqiqotlar sohasida birinchi marta kontent-tahlildan amerikalik olim G.Lassvell va uning hamkasblari ikkinchi jahon urushi davrida tashviqot materiallarini o'rganishda foydalangan. <sup>2</sup> Ingliz tilida bu atama 1961 yilgi Oksford lug'ati nashriga kiritilib, u shunday ta'riflangan: "muloqot qilingan materialning aniq va yashirin mazmunini tahlil qilish, uning kalit ramzlari va mavzularini tasniflash, jadvallar tuzish va baholash orqali uning ma'nosi va ehtimoliy ta'sirini aniqlash"<sup>3</sup>

Dastlab, kontent tahlil tushunchasi ilmiy jihatdan atama sifatida kiritilmagan bo'lsada, XVII asrda cherkov bu metoddan foydalanganligi to'grisida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Inkvizitorlar bosma diniy bo'lmagan nashrlar chiqishidan xavotirga tusha boshladi va shuning uchun gazetalar mazmuni bilan axloqiy nuqtayi nazardan ishladi. Ehtimol, bosma mahsulotlarning birinchi yaxshi hujjatlashtirilgan miqdoriy tahlillari 18-asrda Shvetsiyada sodir bo'lgan. Dovring (1954-1955) ma'lumotlariga ko'ra, bu tahlillar muallifligi noma'lum bo'lgan 90 ta madhiyadan iborat "Sion qo'shiqlari" to'plamining nashr etilishi natijasida amalga oshirilgan.

To'plam Shvetsiya qirollik senzurasidan o'tgan edi, ammo nashr etilganidan ko'p o'tmay, u Shvetsiya davlat cherkovining pravoslav ruhoniylariga putur etkazishda ayblandi. To'plam mashhur bo'lgach, uni "yuqumli" deb aytishdi va uni muxolif guruhga yordam berishda ayblashdi. Bunda obro'-e'tiborli adabiyotshunos olimlarning qo'shiqlarda xavfli g'oyalar bor-yo'qmi, agar shunday bo'lsa, ularni qanday qilib o'z ichiga olganligi haqidagi munozaralar yuz berganligi diqqatga sazovordir.

1910-yilda Germaniya sotsiologik jamiyatining birinchi yig'ilishida Maks Veber matbuotning keng miqyosli mazmunini tahlil qilishni taklif qildi, ammo turli sabablarga ko'ra tadqiqot boshlanmadi.

1930-yillarda sotsiologlar anketaviy tadqiqotlar va ovoz berishdan keng foydalana boshladilar. Jamoatchilik fikrini tahlil qilish bo'yicha ularning to'plagan tajribasi bilan kontent tahlilining uslubiy muammolarini Vudvord tomonidan 1934 yilda "Gazetalarni miqdoriy tahlil qilish jamoatchilik fikrini o'rganish texnikasi sifatida" nomli nashrda birinchi jiddiy ko'rib chiqildi. Shuningdek, bu yo'sindagi tahlillarga bo'lgan qiziqish ortib bordi va Simpson 1934-yilda Filadelfiya matbuotida negrlar qanday tasvirlanganini, Uolvort tomonidan 1938-yilda Qo'shma Shtatlar ishtirok etgan urushlar AQSh va AQShning sobiq dushmanlari bo'lgan mamlakatlar darsliklarida qanday tasvirlanganligi, 1936-yilda Martin tomonidan esa, AQSh, Buyuk Britaniya va boshqa Yevropa mamlakatlari bolalar kitoblarida millatchilik qanday tasvirlanganligi to'g'risidagi mavzular tahlil qilindi.

Ayniqsa, Ikkinchi jahon urushi davrida kontentni tahlil qilish zaruriy va dolzarb metod bo'lib xizmat qildi. Kontent tahliliga insonlar eng katta ehtiyoj sezgan, eng muhim va keng miqyosli muammo ya'ni ma'lumot olish uchun ishlatgan davr Jahon urushi payti bo'lgan.

Ikkinchi jahon urushi davrida rejalashtirilgan harbiy harakatlar uchun xalqning qo'llab-quvvatlashini ta'minlash, o'z yurtdoshlari va ayollarni bu harakatlarni qabul qilishlari uchun tayyorlash maqsadida Uchlik rahbarlari xalqni xabardor qilishlari kerak edi.

<sup>2</sup> K. P. Borishpolets "Siyosiy tadqiqot usullari" «Аспект Пресс», 2005 27-bet

<sup>3</sup> Klaus Krippendorff "Content Analysis An Introduction to Its Methodology" University of Pennsylvania page 17

Qarshi tomon rahbarlari buni sezishdi va ular bu xabarnomalarni tahlil qilishga kirishishdi. Federal aloqa komissiyasi mahalliy matbuot va eshittirishlarni o'rganib chiqdi va bu orqali ular dushmanning harakatini oldindan bashorat qilishga muvaffaq bo'lishdi. Ular yana yirik harbiy va siyosiy kampaniyalar va fashistlar elitasining idroklarini baholash, ularning ahvoli, natsistlarning boshqaruv guruhidagi siyosiy o'zgarishlar Uchlik mamlakatlari o'rtasidagi munosabatlar to'g'risida ham qimmatli ma'lumotlarga ega bo'lishdi. Eng ajoyib bashoratlar orasida britaniyalik tahlilchilar Buyuk Britaniyaga qarshi qurol Nemis V ning yuborilgan sanasini aniqlashga muvaffaq bo'lishdi. Tahlilchilar tomonidan so'zlangan nutqlar kuzatib borildi va Natsistlar targ'ibotchisi Jozef Gebbels qurol ishlab chiqarishga nima va qachon xalaqit berganligini o'z nutqida ta'kidlagan. Keyin ular ushbu ma'lumotlardan qurollarning ishga tushirilish sanasini bashorat qilish uchun foydalangan va ularning bashorati bir necha hafta ichida o'z tasdig'ini topgan.

Psixologlar kontent tahlilini to'rtta asosiy yo'nalishda qo'llashni boshladilar. Birinchisi, og'zaki yozuvlarni tahlil qilish orqali motivatsion, aqliy yoki shaxsiy xususiyatlarni xulosa qilish edi. Bu ilova Allportning (1942) shaxsiy hujjatlardan foydalanish haqidagi risolasidan, Baldvinning (1942) kognitiv tuzilishga "shaxsiy tuzilma tahlili"ni qo'llashidan va Uaytning (1947) qiymat tadqiqotlaridan boshlandi.

Ushbu tadqiqotlar yozma materiallardan, shaxsiy hujjatlardan va kuzatilgan hodisalarning individual hisoblaridan o'sha paytda hukmron bo'lgan eksperimental usullarga qo'shimcha sifatida foydalanishni qonuniylashtirdi. Ikkinchi dastur ochiq intervyu savollariga javoblar, fokus-guruh suhbatlari va turli testlarga og'zaki javoblar shaklida to'plangan og'zaki ma'lumotlardan foydalanish, shu jumladan Tematik idrok testi (TAT) hikoyalari qurish edi. TAT hikoyalari kontekstida kontent tahlili qo'shimcha texnika maqomini oldi. Shunday qilib, bu tadqiqotchilarga subyektlarga juda ko'p tuzilma yuklamasdan to'plashi mumkin bo'lgan ma'lumotlardan foydalanishga va turli texnikalar orqali olingan topilmalarni tasdiqlashga imkon berdi. Psixologik tadqiqotchilarning kontent tahlilining uchinchi qo'llanilishi kontent ajralmas qismi bo'lgan aloqa jarayonlariga tegishli. Masalan, Beylz (1950) kichik guruhlarining xatti-harakatlarini "o'zaro ta'sir jarayoni tahlili" da guruh jarayonlarini tekshirish uchun ma'lumotlar sifatida og'zaki almashinuvdan foydalangan. To'rtinchi shakl bu keng qamrovdagi vaziyatlar va madaniyatlar ma'nosini tahlil qilishdagi umumiylikdir. Osgud va uning shogirdlari Osgud, Suki va Tannenbaum (1957) semantik differensial shkalalari uchun ko'plab ilovalarni topdilar va madaniy umumiylik va farqlarni butun dunyo bo'ylab taqqoslashdi.<sup>4</sup>

O'z tadqiqotlarida kontentni tahlil qilish usullaridan foydalanishni boshlagan antropologlar afsonalar, xalq ertaklari va topishmoqlari mazmun tahliliga, jumladan, qarindoshlik terminologiyasining tarkibiy tahliliga ko'p hissa qo'shgan. Tarixchilar tabiiy ravishda tarixiy hujjatlarni tahlil qilishning tizimli usullarini izlashga moyildirlar va ular tez orada kontent tahlilini mos uslub sifatida qabul qilishdi, ayniqsa ma'lumotlar ko'p bo'lsa va statistik hisoblar foydali bo'lib tuyuladi. Ijtimoiy olimlar ham uzoq vaqtdan beri tadqiqotlar markazida bo'lgan o'quv materiallarining foydaliligini tan oldilar. Bunday materiallar o'qish jarayonlari (Flesch, 1948, 1951), shuningdek, jamiyatning siyosiy, munosabat va qadriyatlar

<sup>4</sup> Klaus Krippendorff "Content Analysis An Introduction to Its Methodology" University of Pennsylvania page 30

tendentsiyalari haqida boy ma'lumotlar manbai hisoblanadi. Bundan tashqari, adabiyotshunoslar imzosiz hujjatlar mualliflarini aniqlash muammosiga kontent tahlilining yangi usullarini qo'llashni boshladilar. Bir tomondan, fanlar bo'ylab kontent tahlilidan foydalanishning bu tarzda tarqalishi diqqatni yo'qotishiga olib keldi: hamma narsa kontentni tahlil qilish mumkin bo'lib tuyuldi va ramziy hodisalarning har bir tahlili kontent tahliliga aylandi. Boshqa tomondan, bu tendentsiya inson xatti-harakatining mohiyati bo'lishi mumkin bo'lgan narsalarni qamrab olish uchun texnikaning ko'lamini kengaytirdi: suhbat, suhbat va vositachilik. 1955 yilda mavzuga bo'lgan qiziqish ortib borayotganiga javoban, Ijtimoiy fanlar tadqiqot kengashining Tilshunoslik va psixologiya qo'mitasi kontent tahliliga bag'ishlangan konferentsiyaga homiylik qildi.

Ishtirokchilar psixologiya, siyosatshunoslik, adabiyot, tarix, antropologiya va tilshunoslik kabi fanlardan kelgan. Ularning konferentsiyaga qo'shgan hissalarini Itiel de Sola Pool (1959a) tomonidan tahrirlangan "Kontent tahlili tendentsiyalari" nomli jildida nashr etilgan.

Tsygankov yozganidek, "... nazariy pozitsiyalarni aniqlashtirish va tuzatish doimiy ravishda amaliy tadqiqotlar orqali sodir bo'ladi. Amaliy tadqiqot usullaridan biri deb kontent tahlilni oladigan bo'lsak, bu metod orqali siyosiy shaxslar pozitsiyasi va ular qaysi ta'limot tarafdori degan savollarga javob topish imkoni mavjud. Va yana bu tarixda sodir bo'lgan voqealarni o'rganish yoki kelajakda bo'lishi mumkin bo'lganlarni bashorat qilish imkonini beradi. Yoki davlat rahbarlari nutqlaridan ular tinchlikni targ'ib qilishadi yoki nizolarga qarshi emasliklarini bilib olish mumkin, voqealar va yangiliklarni tahlil qilish orqali globallashtirish to'sqinlik qiladimi yoki rag'batlantiradimi degan savollarga javob topish ehtimoli mavjud.

Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlari 44-prezidenti Barak Obama so'zga usta bo'lgan, o'z nutqlarida tinchlik targ'ibotini olib brogan va shu xizmatlari bilan Nobel tinchlik mukofotiga sazovor bo'lgan.

Kontent tahlilga misol tariqasida O'zbekistonda 2023-yilda kuchga kirgan yangi konstitutsiya va O'zbekiston Respublikasining 1992-yil qabul qilingan Konstitutsiyasi matnlari tahlilini keltirib o'tsak bo'ladi. Tahlillarga to'xtalsak, 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida "xalq" so'zi 25 marotaba, yangi tahrirdagi konstitutsiyada esa, 36 marta ishlatilgan. "Ijtimoiy" so'zi esa eski tahrirda 24 marta, yangi tahrirda esa, 42 marta ishlatilgan. Xulosa esa, mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar, kiritilayotgan yangiliklar ijtimoiy sohani rivojlantirishga, siyosatda xalqparvar siyosat olib borishga xizmat qilyapti. "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak" degan tamoyil asosida rivojlantirish, davlat-jamiyat-inson o'rniga, inson-jamiyat-davlat tushunchalari asosiy pag'onalarga chiqmoqda.

Turli manbalarda keltirib o'tilgan manbalar yoki shaxslar nutqlarini tahlil qilish orqali inson qanday pozitsiyada ekanligini bilib olish, u nimani targ'ib qilayotganini anglab yetish imkoni tug'iladi. Demak, kontent tahlil siyosat va boshqa sohalarida amaliy tahlil usuli va zamonaviy tadqiqotlarda yetakchi o'rin kasb etadi.

#### **Foydalanilgan manbalar:**

1. Зеленков, М. Ю. Политология (базовый курс) / М. Ю. Зеленков. – М: Юридический институт МИИТа, 2010.
2. К. Р. Borishpolets "Siyosiy tadqiqot usullari" «Аспект Пресс», 2005

3. Klaus Krippendorff “Content Analysis An Introduction to Its Methodology” University of Pennsylvania
4. <https://lex.uz/docs/-20596>
5. <https://lex.uz/docs/-6445145>